

PENNINGEN
MIET VLIJTT VERGAERT

CENTRAAL MUSEUM

UTRECHT

Het bovenstaande is een citaat uit een van de hoogdravende lofdichten op Gerard van Loons *Beschryving der Nederlandsche Historipenningen: Of beknopt Verhaal van 't gene sedert de overdracht der heerschappye van keyzer Karel den Vyfden of Koning Philips zynen zoon, tot het sluyten van den Uytrechtschen Vreede, in de zeventien Nederlandsche Gewesten is voorgevallen*, 's-Gravenhage 1723 - 1731.

Dit grote vierdelige standaardwerk ontstond in een tijd, waarin het verzamelen van penningen, met name in de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden, bijzonder populair was. In de kunstverzamelingen van de zichzelf respecterende gezeten burgerij werden onder meer penningen opgenomen. Men bewaarde ze in fraaie ladenkabinetten en ze vormden een onderwerp van gesprek tussen kunstminnende en intellectuele verzamelaars.

Van Loons *Beschryving* is te vergelijken met de gedrukte catalogussen, die tegenwoordig postzegelverzamelaars ten dienste staan. De boeken door Van Loon zijn geïllustreerd met gegraveerde afbeeldingen van penningen; deze kan de verzamelaar vergelijken met pas verworven of nog aan te schaffen exemplaren. Van Loons uitvoerige commentaren geven een inzicht in de historische achtergronden en de betekenis van de desbetreffende penningen.

Het verzamelen van penningen stamt uit de vroege renaissance. Vanaf die tijd - ca 1450 - ontstond er een grote belangstelling voor penningen. Deze gold vooral de zogeheten portretpenning, die enerzijds zijn ontstaan dankt aan de invloed van de Romeinse keizersmunt, met de buste van een keizer of een veldheer in profiel; anderzijds was de portretpenning een gevolg van de verworvenheden van de vroege renaissancekunstenaar. Binnen de gegeven mogelijkheid, de cirkel, moest de opdracht, het maken van een portret, verwezenlijkt worden. Beroemde beeldhouwers en schilders hebben zo kleine meesterwerken geschapen.

Op de achterzijde van zo'n portretpenning stond soms een nadere toelichting, die op de geportretteerde van toepassing was: een allegorie of een andere symbolische toespeeling. Het omschrift, soms in het Latijn, bestond uit de naam van de geportretteerde, zijn devies - een soort lijfspreuk - of andere aanduidingen over zijn persoon of kwaliteiten.

Tegen het einde van de 16de eeuw werd dit type penning met steeds meer varianten uitgebreid. Er werden penningen geslagen ter gelegenheid van belangrijke historische gebeurtenissen, zoals succesvolle veldslagen en vredesverdragen. Maar ook in de privé-sfeer werden gebeurtenissen zoals doop, huwelijk of dood met penningen in herinnering gehouden.

In de 18de en de eerste helft van de 19de eeuw blijkt er een grote belangstelling te bestaan voor de penning als historieververteller en als zuiver verzamelobject. Dit kan men ook afleiden uit de omvangrijke literatuur over Nederlandse penningen, die begon met het werk van Bizot in 1690. Het grote werk van Van Loon volgde in 1723. Gedurende de 19de eeuw verschenen onder ander het tiendelige 'Vervolg op het werk van Van Loon' (1822-69), de penningpublicaties van Van Orden (1825) en Dugniolle (rekenpenningen, 1876) en de werken van Dirks (vanaf 1878: onder andere over gildepenningen en penningen uit het tijdvak 1813/63). Zwierzina is eigenlijk de laatste die een grotere reeks geschriften uitgeeft. Hij behandelt de penningen van 1864 af in een reeks artikelen in het Tijdschrift voor munt- en penningkunde (1900-1913) en de penningen vervaardigd bij Begeer in de jaren 1880-1935. De beschrijvingen van penningen geslagen of gegoten bij Begeer wordt door Jhr von Weiler ook nu nog voortgezet.

Kennelijk heeft rond 1850 een verschuiving in belangstelling plaats gehad van de penning in de richting van munten. Met onder andere het boek over de Nederlandse munten sinds de Pacificatie van Gent door Verkade (1848) en het grote werk van Van der Chijs over de middeleeuwse munten (begonnen in 1851) wordt een indrukwekkende reeks monografieën over munten ingezet die tot heden voortduurt.

Penningen lijken tegenwoordig wat naar het tweede plan te zijn verschoven; oorzaken zouden de hierna vermelde vervlakking in de 19de eeuwse penningkunst kunnen zijn en misschien ook de gedeeltelijke ontwikkeling van de penningkunst in de richting van kleinsculptuur.

De Nederlandse penningkunst is in het einde van de 15de eeuw ontstaan; de schilder Quinten Metsys moet toen een portretpenning voor zijn schoonzuster gemaakt hebben. In de vroege 16de eeuw was het vooral in humanistenkringen erg gebruikelijk om penningen te laten slaan, ze te verzamelen of erover te corresponderen. In onze streken zijn de ontwerpers Janus Secundus, Steven van Herwijck en Jacob Jonghelinck beroemd geworden.

Toen in de 17de eeuw het gebied van de penningkunst zich uitbreidde, nam het aantal ontwerpers hiervan toe. Niet alleen de Amsterdamse en Utrechtse zilversmeden, zoals Lutma of de Vianens, maar ook minder bekende meesters gingen penningen fabriceren. In de late 17de eeuw en het begin van de 18de waren het kunstenaars als Smeltzing, Arondeaux, Drapentier en Holtzhey, die kleine meesterwerkjes maakten. In de 19de eeuw verschaalden de ideeën van de ontwerpers meer

en meer. De voorstellingen worden door hun afgesleten symboliek en door hun soms chocoladeachtige kleur, saai. Inhoudelijk worden ze traditioneel en het gebruikelijke fraaie patine verdwijnt.

In dezelfde eeuw wordt geprobeerd aan de Utrechtse Rijksmunt de kwaliteit van de ontwerpen van penningen te verbeteren. De muntmeesters Van der Kellen en Menger trachtten zich door een nieuwe vormgeving van de oude vastgeroeste traditie los te maken. In het begin van de 20ste eeuw vervolgden Wienecke en Begeer in Utrecht de tendens naar deze vernieuwing. De penning of de penningplaquette gaat dan andere vormen krijgen: octogonaal, rechthoekig, soms ovaal. De voorstellingen worden minder vaak ingepast in de ronde omraming. Ook in de beeldhouwkunst waren veranderingen aan de gang, die voortkwamen uit een ongenoegen met de traditionele 19de eeuwse vormgeving: neo-stijlen en vaak een overheersing van ornament. De penningkunst wordt dan steeds meer een onderdeel van de beeldhouwkunst, en volgt de vormvernieuwingen die op dat gebied plaatsvinden.

Voorals in de 16de tot en met de 18de eeuw zijn de allegorie, het embleem, het devies en andere opschriften in het Latijn de geijkte middelen om de voorstelling of de voorgestelde personen toe te lichten. Penningen waren daarom alleen bij de intellectuele elite in trek. Vaak zijn dergelijke inscripties of voorstellingen speciaal voor de gelegenheid samengesteld, gemaakt naar voorbeelden uit boeken met deviezen, of aan de eigentijdse prentkunst ontleend. Naarmate we verder komen in de 18de en 19de eeuw worden de allegorieën eenvoudiger, om niet te zeggen oubolliger, en de inscripties meer clichématig.

Utrecht heeft een belangrijke plaats ingenomen, en neemt deze nog steeds in, in de Nederlandse penningfabricage. Het traditionele recht om munten te slaan van bisschop en stad, later overgenomen door de Staten van Utrecht en de stad, impliceerde ook de mogelijkheid om penningen uit te geven. De plaats waar dit allemaal gebeurde was van oudsher in de Muntsteeg (nu de Muntstraat). Het door de Hervorming vrijgekomen Cecilia-klooster, tussen de Neude en de Oudegracht gelegen, herbergde tot in de 19de eeuw de muntgebouwen, die later tot Rijksmunt werd omgedoopt. Pas in de 20ste eeuw werden de nieuwe gebouwen aan de Leidse kade in gebruik genomen.

Het is niet bekend waarvan het woord penning is afgeleid. Wel bestaat er verwantschap tussen het woord 'penning' en het Romeinse 'denarius'; ook het Engelse 'penny' staat daarmee in verband, wat blijkt uit de afkorting ervoor: 'd' (denarius). De tegenwoordige betekenis van het woord penning is een andere dan vroeger gebruikelijk was. Met een penning werd namelijk tot in de 18de eeuw munt in het algemeen bedoeld. Het woord médaille dat ook wel voor penning gebruikt wordt, heeft eveneens een herkomst, die op een betaalmiddel duidt: de Latijnse 'medalia'.

Er is een aantal methoden om penningen te maken. In oorsprong ontstond een penning door de giettechniek toe te passen. De kunstenaar boetseerde in was of sneed in hout een positief model. Hiernaar werd een negatieve gietvorm gemaakt, waarin de penningen werden gegoten.

Later werden er ook penningen geslagen. De kunstenaar sneed voor beide zijden een stempel, waarin de voorstelling negatief voorkwam. Twee stempels drukten de voorstelling in metalen strips, waaruit de penning werd geknipt. Aan het einde van de 17de eeuw kwam in de Nederlanden de 'balancier' of schroefpers in gebruik, waardoor een fraaiere resultaat werd bereikt. Een zilversmid kan ook twee metalen platen 'drijven', modelleren, die al dan niet aan elkaar gesoldeerd kunnen worden. Hij kan ook een voorstelling in de metalen platen graveren en ze achteraf aan elkaar solderen of in een ring vatten.

De zogeheten reduceermachine - een 19de eeuwse uitvinding - maakte het mogelijk grotere beeldhouwde of gedreven modellen te verkleinen - te reduceren - tot op de gewenste grootte, waarna de gietvorm gemaakt kon worden.

1

Goerdt van Reede, hoofdschout van Utrecht, 1556

Omschrift: HEER GOERDT VAN REEDE RIDR HEER TOT ZAESFELT. Links en rechts van de geportretteerde staat: AETA XXXVIII (in de leeftijd van 38 jaar). Onder het relief aan de arm het jaartal 1556.

Achterzijde onbewerkt.

Vervaardigd door Jan Symons (in 1547 lid van het Antwerps Lucasgilde)

zilver HC 1928/148

2

Wouter van Bijler (1505-1560), Balijer van St Catharijne, 1558

Het omschrift luidt: D GVALTHERVS ABIILER BAIVLIV' TRA AET S 53 (Heer Wouter van Bijler balijer te Utrecht in de leeftijd van 53 jaar).

Op de keerzijde staat om het wapen de lijfspreuk van Van Bijler: MODERATA DVRANT A^o 1558 (matigheid duurt het langst).

Gemerkt: STE. H. F. (Steven van Herwijck, ca 1530 - na 1568)

brons inv. nr 18765

Wouter van Bijler draagt om zijn hals het Johanniterkruis. In 1558, het jaar waarin Van Herwijck hem portretteerde, was hij al 8 jaar balijer, dat wil zeggen landscom-mandeur van de Johanniterorde. In die functie was hij bestuurder van het Sint Catharijne Convent in Utrecht en de daarbij behorende kerken, kloosters, boerde-rijen en gronden, verspreid over een groot deel van de Noordelijke Nederlanden.

3

Steven de Witt, 1567

Omschrift: STEPHANVS DE WITT VLTRAIECT EQ AVR (Steven de Witt van Utrecht gulden ridder).

Op de achterzijde in een lauwerkrans de vertaalde tekst: vanwege de verdediging van het vaderland de zesde mei 1567.

Naar Claude Frémy (werkzaam 1611-1624)

zilver HC 1928/159

Tijdens de godsdiensttwisten omstreeks 1566 had de stad Utrecht compagnieën onder leiding van Steven de Witt in de richting van het oproerig Vianen gestuurd. Hopman De Witt versloeg bij Vreeswijk een legertje Geuzen dat na de val van Vianen rondzwierf. De rust leek voorlopig hersteld.

De zoon van Steven de Witt, de humanistische geleerde Johannes, liet deze penning ter herinnering aan zijn vader omstreeks 1618 slaan.

4

Hippolytus Persijn, 1569

Omschrift: HIPPOLYTUS PERSYN PRAES TRA (Hippolytus Persijn president van het Hof van Utrecht).

Op de keerzijde een brandende olielamp in een lauwerkrans en de vertaalde tekst: in afwachting van het heil anno 1569.

zilver HC 1928/161

Hippolytus Persijn was in 1557 door koning Filips tot president van het Hof van Utrecht benoemd. Deze raad was in 1530 door keizer Karel V ingesteld.

HISTORIEPENNINGEN

Onder historiepenningen verstaan we penningen die ter gelegenheid van gebeurtenissen uit de geschiedenis zijn geslagen. Familiegebeurtenissen en portretten worden hier niet toe gerekend.

Historiepenningen werden veelal in opdracht van de overheid geslagen en als herinneringsteken aan een feit van staatkundige of militaire betekenis uitgereikt aan hen, die er deel aan hadden gehad.

Het is mogelijk een deel van onze staatkundige en politieke geschiedenis aan deze penningen af te lezen. Er zijn ook spotpenningen op bepaalde historische gebeurtenissen geslagen. Net zoals bij de spotpenning kan ook bij de gewone historiepenning de voorstelling of het omschrift geïnspireerd zijn op de politieke prentkunst uit de tijd.

Historiepenningen, zeker waar ze door de overheid zijn uitgegeven, hebben een propagandistische strekking. Overigens maar voor één betrekkelijk klein publiek effectief, want de teksten waren meestal in het Latijn gesteld en de voorstellingen waren vaak cryptisch, omdat ze ontleend waren aan symbolen, allegorieën en emblemen, waarvan de betekenis niet algemeen bekend was.

In Frankrijk werd onder Lodewijk XIV, omstreeks 1685, de officiële geschieduitbeelding door middel van het slaan van penningen van staatswege gestimuleerd. Het regiem van de koning kon er door verheerlijkt worden. Zo ontstond de 'histoire métallique' - de geschiedenis in metaal. In de Republiek van de Verenigde Nederlanden werd onder koning-stadhouder Willem III, maar ook al veel eerder, zij het minder officieel geregeld, hetzelfde gedaan.

In de 19de en 20ste eeuw speelt de historiepenning nauwelijks meer een rol van betekenis.

5

De slag bij Lepanto, 1571

Omschrift: DIVO PHILIP TRIUMPH HISP REGI D TRAIECT (aan de goddelijke Filips, triomfator, koning van Spanje, heer van Utrecht). Het omschrift is onderbroken door het gekroonde wapen van Spanje en de wapens van Holland, Henegouwen en Utrecht. Onderaan het muntteken van de stad Utrecht. Op een steigerend paard rijdt Filips over het silhouet van de stad Utrecht. Aan weerszijden van de koning de tekens van Bourgondië: twee doornstokken bijeengehouden door een vuurslag.

Op de achterzijde het vertaalde omschrift: de Turkse vloot vernield 1571. De geharnaste koning zit op een dolfijn, omringd door meer zeegedierte. In de rechterhand houdt hij een kruis. Op de achtergrond een Turkse stad.

zilver HC 1928/3773

De vloeten van Spanje, Venetië, Malta en Genua hadden zich op initiatief van Paus Pius V verenigd om daarmee een Turkse vloot, bestaande uit 210 galeien en 88.000 manschappen, te verslaan. In deze grootste zeeslag uit de wereldgeschiedenis werden de Turken tot vreugde van de christenheid bij Straat Lepanto in zuid Griekenland verslagen. Koning Filips' 'kruistocht' was hiermee geslaagd.

6

De slag bij Nieuwpoort, 1600

Het omschrift luidt: HOC OPVS DOMINI EXERCITVVM 1600 (dit is het werk van de Heer der heerscharen). De legers van Albert van Oostenrijk en Prins Maurits raken slaags in de duinen bij Nieuwpoort.

Op de achterkant het gekroonde wapen van het Sticht van Utrecht met het vertaalde omschrift: gedenkpenning van de Staten van Utrecht.

zilver HC 1928/3769

De scheiding tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden begon tegen het einde van de 16de eeuw steeds duidelijker vorm aan te nemen. Koning Filips had het zuiden als bruidsschat aan zijn dochter Isabella gegeven. Haar echtgenoot Albert van Oostenrijk werd landvoogd. Zijn legers, onder leiding van Spinola, waren het waar Prins Maurits mee slaags raakte in zijn pogingen om Duinkerken te veroveren. Bij Nieuwpoort en Sluis vielen de schermutselingen ten gunste van Maurits uit. Bij Oostende ten voordele van de zuidelijke legers.

Deze penning behoort - evenals het volgende nummer - tot de serie gedenkpenningen op last van de Utrechtse Staten geslagen.

7

Inname van Sluis en het verlies van Oostende, 1604

Omschrift over voor- en keerzijde: JEHOVA PRIVS DEDERAT - PLVS QVAM PERDIDIMVS (Jehovah had tevoren al meer gegeven dan wij verloren hebben). Naast het Statenwapen van Utrecht de woorden: ORDIN TRAIEC. Voorts een plattegrond van Sluis en haar fortificaties.

Op de achterkant Oostende in vogelvlucht.

zilver HC 1928/3771

8

De vlucht en de dagvaarding van Johannes Wttenbogaert, 1619

Omschrift: EST A PRESSURA LARGIOR ET MELIOR 1619 (na de verdrukking is het overvloediger en beter). In een wijngaard staat een wijnpers. Een hand uit de wolken, waarin de naam Jehovah, houdt een druiventros.

Op de achterkant de fabel van de leeuw en de vos. De vos wacht zich wel om op uitnodiging van de leeuw diens hol te betreden. Hij ziet alleen sporen die náár het hol leiden. De afgekloven botten zijn al te duidelijk. Het omschrift luidt vertaald: omdat de voetstappen mij afschrikken.

Gemerkt: I.W. (Johan Wyntges, werkzaam eerste helft 17de eeuw)

zilver HC 1928/162

Met deze penning wordt het feit herdacht dat Wttenbogaert - bekend Utrechts Calvinistisch predikant en tevens hofprediker van Maurits en adviseur van Oldenbarnevelt - de zijde gekozen had van de vrijzinniger Remonstranten. Na de staatsgreep van Maurits werd ook hij met gevangenschap bedreigd. Na zijn vlucht naar Antwerpen ontstond aldaar de Remonstrantse Broederschap.

9

Het verlaten van de stad Utrecht door de Franse legers, 1673

Het omschrift op de voorzijde luidt: INSTAVRATIO SAECVLI FELICIS (het herstel van een gelukkig tijdperk). Op de wereldbol staat de vogel Phoenix voor de rijzende zon als symbool van de stad Utrecht. Phoenix herrijst uit zijn as. Twee hoornen van overvloed met bloemen en vruchten.

Op de achterzijde staat in het Latijn: Utrecht is na een bezetting van 17 maanden met Gods hulp en door deugd en beleid van de Prins van Oranje op de dertiende november 1673 herboren.

zilver HC 1928/15

Lodewijk XIV trachtte in een oorlog de Republiek te veroveren. Juni 1672 valt Utrecht. De koning onderhandelt met de Staten Generaal. Onder dwang van de situatie wordt Willem III van Oranje tot stadhouder benoemd. Door de gunstige oorlogsontwikkeling te land en ter zee moeten de Franse legers wijken.

10

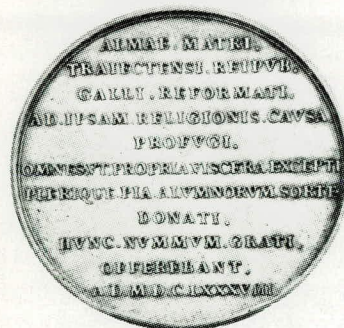
De ontvangst van de verdreven Franse protestanten in de provincie Utrecht, 1688

Omschrift: HOSTIBVS ENSE MINANS MISEROS SCIT PASCERE MELLE (terwijl hij de vijanden met het zwaard bedreigt, kan hij de ongelukkigen met honing voeden). De leeuw van de Zeven Verenigde Nederlanden houdt het provinciewapen van Utrecht voor zich. Met zijn poot staat hij op een bijenkorf, waaruit honingraten rollen; deze zijn het symbool van milddadigheid.

Op de achterzijde staat in het Latijn: deze gedenkpenning is in 1688 uit dank opgedragen aan de Staten van Utrecht, die als een goedertieren moeder de hervormde Fransen, om hun godsdienst naar hen toegevlucht, als eigen inboorlingen ontvangen heeft en velen van hen met het burgerschap begunstigde.

zilver HC 1928/16

Lodewijk XIV had in 1685 het Edict van Nantes herroepen, waardoor het strafbaar werd een andere godsdienst dan de Rooms-Katholieke aan te hangen. Veel Franse Hugenoten emigreerden daarnaar het protestantse noorden.

11

Eerbewijs aan Agnes Blok, 1700

Op de voorgrond staat de godin Flora met een tulp en de hoorn van overvloed. Pot-ten met een cactus en een ananas naast haar. Op de achtergrond de gesnoeide achttiende eeuwse tuin van het buiten Vijverhof. Bovenaan: VYVER HOF. In de afsnede de tekst: FERT ARSQ LABORQ QUOD NATURA NEGAT MDCC (verstand en inspanning bereiken wat de natuur niet kan 1700).

Op de andere zijde het portret van Agnes Blok en het vertaalde omschrift: Agnes Blok bloem van Nederland.

Gemerkt: I. BOSKAM.F. (Jan Boskam, eind 17de eeuw - na 1708)

zilver HC 1928/169

Agnes Blok was de eigenaresse van de buitenplaats Vijverhof bij Nieuwersluis, die Europese faam had door zijn nieuwe tuinarchitectuur en bloemen- en vruchtenkwekerijen. In 1700 ontving zij de Staten van Utrecht en tracteerde hen op de door haar voor het eerst in Holland geteelde ananas. Deze penning waarop Agnes Blok als Flora is voorgesteld, werd haar door de Staten van Utrecht als herinnering aan het bezoek geoffreerd.

12

Spotpenning op de vredesonderhandelingen te Utrecht in 1712

Omschrift: RIGIDVS NON MITIS PACIFICATOR (een krachtige en geen zachte vredestichter). Rechts staat de Franse haan met vredestak en de woorden PAX, PAX, PAX. Links de Engelse leeuw en luipaard elk met vredestak. Op die van de leeuw staat TORRIS, op de andere WIGHS.

Op de strook tussen beide helften staat in spiegelschriftletter LONDINI. Omschrift benedenhelft: IMBELLES FRVSTRA SVADENT BELLA (de schuchtere adviseurs sturen vergeefs op oorlog aan). Links ligt onder het paard van Troje het lam van de onschuld; voorop zit een gewapende vos. Rechts zit een aap op een wip en hij drinkt uit een fles: SCHLUCK, SCHLUCK, SCHLUCK; links op de wip zit de Franse haan met vredestak; hij lokt met de Ierse harp zijn hennen met de woorden GLUCK, GLUCK, GLUCK. De plank wipt op de gevleugelde wereldbol en draagt de woorden SCHUK, SCHUK, SCHUK.

Op de keerzijde staat rond het panorama van Utrecht in het Latijn: omdat (koningin) Anna (van Engeland) teveel op vrede aanstuurt vertrouwen de Nederlanders niet op die kleuren. De kleuren van de regenboog - symbool van de vrede - tekenen zich boven het panorama van Utrecht af. Hieronder in het Latijn: de voorstander van een standvastige vrede in Europa heeft (deze penning) op de 12de januari gewijd aan en opgedragen aan het congres van de afgezanten.

Gemerkt: P.W. (Christian Wermuth?, 1661-1739)

zilver HC 1928/21

De vredesonderhandelingen te Utrecht maakten een einde aan de Spaanse Successieoorlog, waarin de aanspraken van Lodewijk XIV op de Spaanse troon definitief ten gunste van zijn kleinzoon Filips geregeld werden. Het resterend noordelijk deel van de Spaanse erflanden - de Zuidelijke Nederlanden - verviel aan Oostenrijk. De Europese bondgenootschappen tussen Frankrijk en Spanje enerzijds en Engeland en de Republiek anderzijds, werden over het hoofd van de laatste gesloten.

13

De Vrede van Utrecht, 1713

Het omschrift luidt: INVIDIA FREMENTE PAX ET LIBERTAS TRIVMPHANT (ook al tandenknaarst de afgunst, vrede en vrijheid triomferen).

Vrede en Vrijheid staan op een stapel afgelegde en afgebroken wapenen en ander oorlogstuig en vertreden met hun voeten de afgunst.

Op de achterzijde staat in het Latijn: dit zijn de geschenken van de vrede. Op een altaar liggen onder andere hoornen van overvloed, een mercuriusstaf als symbool voor de handel, een schilderspalet en buste voor de kunsten, een passer en boeken voor de wetenschappen. Op de altaarsteen staat in het Latijn: toen de vrede na een moeilijke oorlog in Utrecht gesloten was, hebben de Staten van Friesland (deze penning) in 1713 laten slaan.

Gemerkt: J. Drapentier.f. (werkzaam 1669-1736)

goud HC 1928/23

De Staten van Friesland zijn medeondertekenaars van deze vrede.

14

De Vrede van Utrecht, 1713

De tempel van Janus wordt door de godin van de Vrede gesloten; de Romeinse Janustempel had alleen in tijd van oorlog haar deuren geopend. Voor de deur ligt de geboeide oorlogsgod Mars. Op de tempeldeur staat ANNO MDCCXIII. Achter de wereldbol toont Mercurius - God van de handel - een banderol waarop de tekst EUROPÆ PAX REDDITA (de vrede is aan Europa teruggegeven). Onderaan TRAIECTUM (Utrecht).

Op de achterzijde zit Europa met vredeestak en hoorn van overvloed. Op zee vele schepen, door de wolken breekt de zon. Onderaan EUROPA.

Uitgevoerd door Daniel Drapentier (werkzaam 1674 - na 1713), mogelijk naar ontwerp van Romeyn de Hooghe

zilver HC 1928/25

15

De Vrede van Utrecht, 1713

Het opschrift QVAESITAE TEMPORA PACIS EVNT betekent: daar komt de tijd voor de gewenste vrede. Onderaan FOEDERE ICTO (het verbond is een feit). Boven het silhouet van de stad Utrecht zweeft de Tijd met slang en zeis.

De keerzijde laat een smidse zien waar twee smeden de nu nutteloze wapens vernietigen. Mercurius vult zijn geldkist. Het opschrift luidt vertaald: smeedt de wapens om, het is vrede. Onderaan staat: de elfde april 1713.

Gemerkt: D WYS

zilver HC 1928/26

De Vrede van Utrecht, 1713

Het omschrift luidt over voor- en keerzijde: SO BALD DIE HARMONIE GEMACHT - HAT VTRECHT FRIEDEN HERGEBRACHT 1713 D 11 APRIL. De Franse haan houdt de Ierse (Engelse) harp vast die hem uit de wolken wordt aangereikt.

Het panorama van Utrecht op de achterzijde met het stadswapen op twee vrede-stakken.

goud HC 1928/35

17

De Vrede van Utrecht, 1713

Het omschrift luidt: DIVA TEGENS BATAVOS QVA CVSPIDE REPPVLIT HOSTES NVNC OLEAS PACIS SVRGERE SIGNA IVBET (de godin (Athene) die de Bataven (de Nederlanders) beschermt, laat met dezelfde speer waarmee zij de vijanden heeft afgeweerd, nu de olijfboom als teken van vrede groeien). Athene houdt een schild met een kat als symbool van de vrijheid. De uil van de wijsheid staat achter haar. Met haar speer wijst zij naar de olijfboom. De leeuw van Holland met staf en vrijheidshoed brult in zijn tuin.

Op de achterzijde staat binnen een krans vertaald: toen de vrede met Frankrijk en Spanje in Utrecht gesloten was en toen de algemene veiligheid gehandhaafd bleef, heeft het stadsbestuur van Amsterdam ter gelegenheid van de terugkeer van vrijheid, van handel en van tijden van overvloed deze heilwensen geuit. Onderaan het wapen van Amsterdam.

Gemerkt: D.W. (D. Wys)

zilver HC 1928/39

18

Spotpenning op de Vrede van Utrecht, 1713

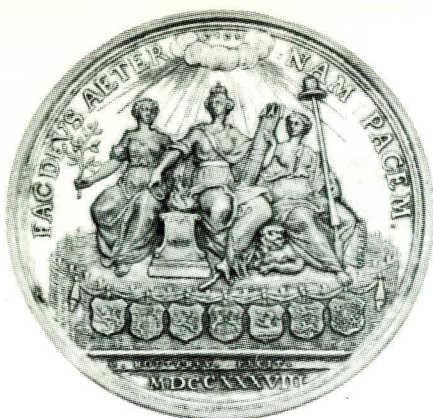
In spiegelschrift CONCORDIA RES PARVAE CRESCVNT (door eendracht worden kleine dingen groot), als spot op het motto van de Republiek: eendracht maakt macht. De drie mogendheden I AM PLEASE (Engeland), SI VOUS PLAIT (Frankrijk), IK MAEK MEE (Republiek) kakken op de grote hoop. Onderaan in spiegelschriftletters ISEN BREEKT NOOT en PAX OU TREC 1713.

Ook op de keerzijde satirische toespelingen op de Vrede.

Toegeschreven aan Christian Wermuth (1661-1739)

zilver inv. nr 10199

19

De herdenking van de Vrede van Utrecht, 1738

Omschrift: FAC DEVS AETERNAM PACEM (God, geef dat de vrede eeuwig duurt). In de Hollandse tuin behangen met de zeven provincieschilden offert de Nederlandse maagd met kroon en pijlenbundel op een brandend altaar met het opschrift XXV. Zij vertreedt het juk van slavernij. Aan haar voeten de leeuw. Vrede (met olijftak) en Godsdienst (RELIGIO) zitten naast haar. Het geheel beschenen door zonnestralen uit een wolkenrand met de naam Jehovah. Onderaan de datum MDCCXXXVIII.

Op de keerzijde in vertaling: nu de vrijheid zowel in geestelijke als in wereldlijke zaken door de dapperheid der voorvaders gegrondvest is, nu de grenzen verzekerd zijn en de openbare orde bestendig is, wenst de Republiek der Verenigde Nederlanden zichzelf en zijn inwoners geluk met het feit dat zij sinds 25 jaar vrij van oorlog zijn.

Gemerkt M. HOLTZEY.FECIT. (1697-1764)

zilver HC 1928/42

20

De benoeming van Prins Willem IV tot stadhouder van Utrecht, 1747

De godin Athene houdt haar speer vast, die met oranje-appels is omkranst en waaraan een wimpel hangt met de tekst IE MAINTIENDRAI. Naast haar het gekroonde wapen van de Staten van Utrecht, eveneens gehuld in oranjetakken. Het opschrift luidt: PRO ARIS ET FOCIS (ter bescherming van huis en hof). Voorts: VLTRAIECTI, onderaan vervolgd met PROCL GVBERN 3 MAI 1747: tot stadhouder van Utrecht uitgeroepen op 3 mei 1747.

Op de achterzijde het gekroonde wapen van Prins Willem IV van Oranje, de spreuk van de orde van de kousenband en het Latijnse opschrift: Willem Karel Hendrik Friso Prins van Nassau en Oranje.

Gemerkt: V.S (Nicolaas van Swinderen, ca 1730-60)

verguld zilver HC 1928/44

Onder druk van de oorlogshandelingen - Franse troepen trokken Brabant en Vlaanderen binnen - ontstond een volksbeweging die het stadhouderschap in de gewesten wenste te herstellen.

21

Het inhalen van prins Willem IV als stadhouder te Utrecht, 1747

Aan een oranjeboom hangen de gekroonde wapens van Oranje-Nassau en Utrecht. Eronder, op een banderol, de naam van de burgercompagnie: D'ORANGE STAM.

Op de achterzijde: TER GEDAGTENIS, DAT DE BORGERS VAN D'ORANGE STAM SYN DOORL HOOGH W.C.H. FRISO &&& ALS STADHOUDER BLY-MOEDIG HEBBEN INGEHAALT IN UTR 25 IULY 1747.

zilver HC 1928/2900

22

Het overbrengen van het vaandel van de burgercompagnie 'Swarte Knegten' naar vaandrig W.W. du Pon, 1759

Een geharnaste arm uit de wolken houdt het vaandel van deze compagnie vast. Op het vaandel het wapen van de stad Utrecht, de naam en het jaartal 1747. Het omschrift luidt: DEN 12 MAART 1759 UTRECHT.

Op de achterzijde hangen aan een banderol de wapenschilden van de hoofdofficieren van de compagnie en een wapentrofee. In het midden de tekst: 'T VAANDEL ONDER DEN HR CAPIT I. VAN DAM OVERGEBRAGT BY MR W.W. DU PON.

zilver HC 1928/2907

Het was gebruikelijk dat de vaandels van de diverse stedelijke burgercompagnieën bij de vaandrigen thuis bewaard werden. Het overdragen van zo'n vaandel aan een nieuw verkozen vaandrig ging met feestelijkheden gepaard: een optocht, een parade en soms wel vuurwerk.

23

Het inhalen van prins Willem V als erfstadhouder van de provincie Utrecht, 1766

Links Godsdienst, rechts Vrijheid met hoed en speer. In het midden twee vrouwenfiguren die Trouw uitbeelden. In de afsnede: NOIT TE SCHEIDEN.

Op de achterkant: BY HET PLEGTIG INHALEN VAN ZYN DOORL HOOGH WILLEM DE V PRINS VAN ORANGE && ALS ERFSTADHOUDER DER PROV VAN UTRECHT IN 'T IAAR 1766 AAN DE BORGERS VAN DE COMP T FOR—TUYN DOOR DERZELVER OFFICIERS GESCHONKEN.

Gemerkt: H. DE MEYER (werkzaam 1766-1789)

zilver HC 1928/2897

In 1766 was prins Willem V 18 jaar geworden en daardoor kon hij tot het stadhouder-schap geroepen worden. Hij bleef echter gebonden aan het wettelijk geregelde adviseurschap van de hertog van Brunswijk. De prins nam 8 augustus 1766 voor het eerst zitting in de Staten van Utrecht. De herinneringspenning werd door de officieren van de burgercompagnie 't Fortuyn aan haar leden geschonken.

24

Het tweehonderdjarig bestaan van de Unie van Utrecht, 1779

Voor het profiel van de stad zit de Nederlandse maagd met een schild waarop de zeven pijlen, een bijbel op schoot en achter haar de vrijheidshoed. Zij vertrapt een slang. Voor haar een borstbeeld van Willem I, waarop CC. Onderaan MDCCLXXIX.

Op de keerzijde binnen een krans: TWEEDE VEREEUWING DER UTRECHTSCHEN UNIE DOOR 'T GENOOTSCHAP DULCES ANTE OMNIA MUSAE.

zilver HC 1928/48

Het letterkundig genootschap van die naam had deze penning laten slaan.

25

De Utrechtse schutterij legt de eed af op het stedelijk regeringsreglement, 1786

Bij een altaar waarop een brief met drie zegels, een vrijheidshoed en het jaartal 1786 staat de Utrechtse stedemaagd. Zij houdt het nieuwe regeringsreglement in de hand, waarop een officier, een onderofficier en een burger de eed afleggen. Op de achtergrond de Neude, waar de burgerij met stadsvaandels staat en het geweer presenteert.

Op de keerzijde de tekst: UTRECHTS BURGER SCHUTTERY BEËDIGD STADS REGERINGSREGLEMENT OP DE NEUDE DEN XX MAART MDCCLXXXVI DES AVONDS TEN 1/2 11 UURE.

zilver HC 1928/50

In de voorafgaande maand was het zittende stadsbestuur door de democratisch gezinde schutterij afgezet. Het was een al lang sluimerend conflict geweest met als inzet meer medezeggenschap in de samenstelling van het stadsbestuur. Een nieuw 'regeerakkoord' werd aangenomen in een plechtige bijeenkomst op de Neude.

26

De overwinning bij Jutphaas, 1787

De gevleugelde Overwinning achtervolgt op een wolk de vluchtende prinsgezinde legers. Zij houdt het wapen van Utrecht, een palmtak, een lauwerkrans en bliksem-schichten in haar handen. Omschrift: OVERWINNING BY IUTPHAAS, in de afsnede: ONDER D'VAART.

Op de keerzijde staat: OP ONZE YGEN MILITIE DOOR DWINGLANDE AANGEVOERD en in een krans: DOOR DAPPERH DER BURGERS EN AUXILIAIREN 17⁵/₉ 87.

Gemerkt: LAGEMAN.F. (J.M. of H. Lageman, beiden werkzaam tweede helft 18de eeuw)

zilver HC 1928/52

Een vrijkorps van democratisch gezinde burgers, voor een deel uit overmoedige studenten bestaande, verjoeg een stadhouderlijk legertje ter hoogte van de Vaartsche Rijn bij Vreeswijk.

27

De verdediging van Soestdijk, 1787

Omschrift: SOESTDIJK manhaftig verdedigd door een DETACHEMENT van 't REGIM van HESSENDARMSTAD. De gevleugelde Overwinning met vaandel en palmtak vertreedt het lichaam van een gesneuvelde. Op het voetstuk staat T'GEWELD BETEUGELD. Het huis Soestdijk op de achtergrond.

Op de achterkant onder andere de wapenspreuk van de Republiek: CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT.

zilver HC 1928/54

Democratische Utrechtse burgers en hun helpers vielen het stadhouderlijk buiten Huis Soestdijk aan. Het Huis werd verdedigd door het regiment Hessen Darmstadt, dat de schutterij dwong zich terug te trekken.

28

Alexander I van Rusland bezoekt Utrecht in 1814

Opschrift: ALEXANDRO PACIFICATORIS S: gewijd aan de vredestichter Alexander. Op de achterzijde staat onder een stralende zon: Utrecht 1814

Ontworpen door D. van der Kellen Sr (1764-1825)

goud HC 1928/57

Van deze zeldzame penning werden slechts twintig exemplaren geslagen.

29

Beloning voor de Utrechtse strijders op de citadel van Antwerpen, 1832

Omschrift: WAT OOK VAL TROUW STAAT PAL. In de afsnede: ANTWERPEN DECEMBER MDCCCXXXII. Op de ineenslopende citadel van Antwerpen verdedigt Mars zich tegen op hem gerichte pijlen. Op de achtergrond de Schelde.

Binnen een krans van eikebladeren op de achterkant het opschrift: DE COMMISSIE VAN ERKENTENIS VOOR DE STRYDERS OP DE CITADEL EN SCHELDE TE UTRECHT.

Gemerkt: VAN DER KELLEN F. (David van der Kellen 1804-1897)

brons HC 1928/183

Niettegenstaande de druk van Engeland en Frankrijk, weigerde koning Willem I in 1832 de nog door de Nederlanders bezette forten op Belgisch gebied over te geven. Een blokkade van de Nederlandse havens was het gevolg. Een Frans leger bombardeerde de citadel van de toen nog Nederlandse stad Antwerpen. Deze moest door generaal Chassé worden overgegeven. De verdediging, waaronder ook Utrechtse, trok zich terug. Chassé kreeg de penning in goud, de officieren in zilver, onderofficieren, soldaten en zeelieden moesten zich met een bronzen exemplaar tevreden stellen.

30

Penning TER ERKENTENIS WEGENS HULP BETOON AAN CHOLERA LYDERS 1833

Op de keerzijde het wapen van de stad Utrecht.

zilver HC 1928/59

In september 1834 besloten B. & W. penningen te laten slaan 'voor ieder der Heeren welke ten tijde van de geheerscht hebbende cholera zonder eenige belooning hunne diensten hebben betoond'. Leden van de districtscommissies, geneesheren en heelmeeesters kregen deze penning in goud of zilver uitgereikt.

31

Het derde eeuwfeest van de Unie van Utrecht, 1879

Omschrift: DANKBAARHEID EENDRACHT VRIJHEID 1579-1879. Onder het Alziend Oog met stralen en sterren staat de Nederlandse leeuw met zwaard en pijlenbundel.

Op de achterzijde het portret van GRAAF JAN VAN NASSAU STICHTER DER UNIE VAN UTRECHT.

Gemerkt: J.P.M. MENDER FEC. (1845-1912)

zilver HC 1928/73

32

Tweehonderdvijftig jaar Utrechtse Hogeschool, 1886

Opschrift: LVCET NON VRIT (zij geeft licht en dooft niet). Wijsheid zit op een zetel. Zij houdt in de ene hand een fakkel, in de andere een tableau met de jaartallen 1636-1886.

Op de keerzijde het omschrift vertaald: op het vijfde halfeeuwfeest van de Utrechtse universiteit 1886. Het wapen van de Utrechtse Universiteit.

Gemerkt: C.J. BEGEER, UTRECHT, ED.

zilver HC 1928/3061

33

De betogingen tegen de revolutie in november 1918

Opschrift op de voorzijde: NOVEMBER 1918, ter weerszijden van koningin Wilhelmina: 'MIJN VOLK TE DIENEN DOOR HANDHAVING VAN HET RECHT EN BEVESTIGING VAN ZIJN VRIJHEDEN'.

Op de keerzijde handen die een eed afleggen en oranje-appelen met de tekst: WIJ ZULLEN U DAARIN STEUNEN EN MET LIEFDE EN VERTROUWEN TE GEMOET TREDEN.

Vervaardigd door J.C. Wienecke (1872-1945)

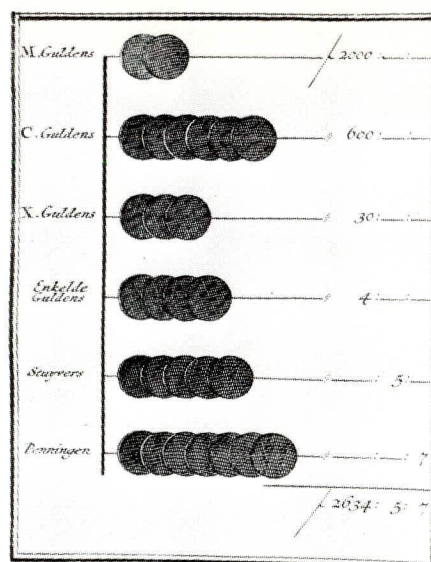
zilver inv. nr 10294

REKENPENNINGEN

Leg- of rekenpenningen (jetons) werden als telfiches bij rekenwerk gebruikt. Op een zogenaamde rekentafel waren daartoe horizontale lijnen aangebracht, die elk met een eenheid, een tiental, een honderdtal enzovoort, correspondeerden. De penningen werden dan op en tussen deze lijnen uitgelegd. Op de aan Van Loon ontleende gravure een voorbeeld van zo'n optelling. Rekenpenningen werden vanaf de 14de eeuw geslagen. Aanvankelijk leken ze op de munttypen van die tijd; vanaf de 16de eeuw ging men er politieke voorstellingen op afbeelden. Vooral tijdens de Tachtigjarige Oorlog werden deze penningen in de Republiek der Verenigde Nederlanden op ruime schaal verspreid.

Sinds de 16de eeuw raakte het benutten van rekenpenningen bij becijferingen - waarschijnlijk door de opkomst van Arabische cijfers - al in onbruik.

34

Rekenpenning van bisschop David van Bourgondië, ± 1470

Binnen het omschrift op de voorzijde: IN DOMINO CONFIDO DAVID (ik David vertrouw op de Heer), het borstbeeld van koning David met de naam DAVID.

Op de achterzijde een leliekruis met het omschrift: VERLANGGEN DOTMI TROEN (verlangen doet mij treuren).

koper HC 1928/2847

35

Rekenpenning geslagen te Utrecht, 1596

Het omschrift luidt: PERFER ET OBDVRA ANNO DNI 1596 (verdraag en volhard, in het jaar onzes Heren 1596). Een schildpad wordt aangevallen door vijf vliegen die de dikheid weinig kunnen maken.

Op de achterzijde het wapenschild van de Staten van Utrecht en het omschrift: G POVR LES EST D'V'TRECHT (getoirt (= rekenpenning) pour les Etats d'Utrecht).

zilver HC 1928/2873

De schildpad door vliegen omzwermd, was een gangbaar embleem dat laat zien dat de schildpad zich door zijn dikke huid niet door lastige vliegen laat steken. Met andere woorden: ware deugd is onaantastbaar. Hier werd het embleem gebruikt door de overheid om de belastingplichtige tot verdraagzaamheid te manen bij het voldoen van de toen extra zware belastingen.

36

Rekenpenning, 1608

Het omschrift luidt: NON DORMIT NEC DORMIET en vervolgt op de keerzijde met: QVI CVSTODIT ISRAEL 1608 (de behoeder Israël slaapt noch sluimert). Een herder in een weide leunt op zijn staf.

Op de keerzijde een kudde schapen en het provinciewapen van Utrecht.

brons HC 1928/2880

In 1608 sloot Utrecht zich aan bij de gewesten die het bestand (de wapenstilstand tussen Noord en Zuid) stimuleerden.

37

Rekenpenning, 1661

Het omschrift luidt: LABORE ET INDUSTRIA (door ijver en vlijt). Tussen twee fakels ligt op een podium met het jaartal 1661 de Amersfoortse kei. Daarop staat het monogram van Jonkheer Everard Meyster.

Op de achterzijde zijn wapen en de spreuken: SOLI DEO, en: STVDETO POSTERITATI, dat wil zeggen: aan God alleen, en: betracht een onsterfelijke naam.

brons HC 1928/2888

Op initiatief van de Amersfoortse locale poëet Everard Meyster werd een zeer grote keisteen de stad binnengesleept en opgericht als een eeuwig gedenkteken. Het binnenhalen van de steen ging gepaard met feestelijkheden, maar wekte ook de spotlust op van veel tijdgenoten.

WIJNPENNINGEN

In Utrecht werden wijnpenningen uitgereikt aan leden van de schutterij (schutterswijnpenningen) en aan leden van de vroedschap en andere hoge ambtenaren (vroedschapspenningen) als beloning voor het bijwonen van vergaderingen. Deze zilveren penningen konden in wijn worden omgezet. Ook wel werden ze als nieuwjaarspenningen door de burgemeesters weggegeven. Uit vroedschapsresoluties blijkt dat deze penningen in 1599 een kan wijn ter waarde van 10 stuivers, in 1619 en 1661 van 12 stuivers vertegenwoordigden. Zij werden op de Utrechtse munt geslagen. Volgens een publicatie uit 1673 werden deze penningen als gangbaar geld beschouwd.

Vroedschapspenningen bleven in gebruik tot 1639; toen bepaalde de vroedschap dat voortaan geld gegeven zou worden. Dit wijngeld, tenslotte, werd afgeschaft in 1675.

38

Wijnpenning ten behoeve van de Raad van Utrecht, 1599

Een druiventros binnen het omschrift: VINVM HONORARIVM 1599, dat vervolgd wordt op de keerzijde met: CIVITATIS TRAIECTENSIS (erewijn van de stad Utrecht 1599), en het stadswapen.

zilver HC 1928/1629

39

Wijnpenning ten behoeve van de Schutterij, 1619

Een voetboog en twee paar gekruiste pijlen.

Op de achterzijde het Utrechtse stadswapen en twee gekruiste vuurroeren.

Het omschrift dat over voor- en keerzijde loopt, luidt: VINVM HONORARIVM - MILITIAE CIVITATIS TRAIECTENSIS 1619 (erewijn van de Utrechtse stadsmilitie 1619).

zilver HC 1928/2892

40

Wijnpenning ten behoeve van de Schutterij, 1661

Onder druiventrossen oorlogstuig: een vaandel, vuurroeren, sabels, trommels, helm, wapenrusting en een kruittton.

Op de andere zijde het wapen van Utrecht en de opschriften: VIN HON URB TRA (erewijn van de stad Utrecht).

zilver HC 1928/2894

In 1661 werd door de vroedschap vastgesteld dat er 8000 zilveren schutterspenningen moesten worden aangemaakt. Het blijkt dat het stadsbestuur voor deze zilveren penningen per stuk 9 stuivers moest betalen. De stad gaf ze uit voor een tegenwaarde van 12 stuivers in wijn. De brutowinst van 3 stuivers kwam de stad ten goede.

GILDEPENNINGEN

Bij vergaderingen, feesten en begrafenissen dienden de gildepenningen als controle-middel op de aanwezigheid van een gildelid. De Utrechtse gildepenningen zijn meestal weinig fraai uitgevoerde stukjes in koper, zelden in zilver, waarop een voorstelling is aangebracht die betrekking heeft op het betreffende ambacht. Soms zijn naam van de eigenaar - voluit of door middel van een monogram - nummer op de penning gegraveerd. Ze werden ook wel opnieuw gebruikt; sporen van de weggeslepen naam van het vroegere gildelid zijn dikwijls nog zichtbaar onder de nieuwe naam. In Utrecht zijn gildepenningen - gering in getal - vanaf de eerste helft van de 17de eeuw bekend; elders, in Middelburg bijvoorbeeld, komen ze al tegen het einde van de 16de eeuw voor.

41

Penning van het Apothekersgilde, 1664

Op de voorzijde: OLIM MEMINISSE IUVABIT (eens zal het een genot zijn zich deze voorwerpen te herinneren). Deze voorwerpen zijn onder andere een vijzel gedateerd 1664, een kruid in een pot met het Utrechtse wapen, een klisterspuit, een stenen vijzel en verder nog een zalfpot en wat pillen.

Achterzijde onbewerkt.

zilver HC 1928/3396

42

Penning van het Bakkersgilde, 1650

Op de voorzijde een brood met twee bloempjes en het Utrechtse stadswapen. Aan weerszijden een krakeling.

Op de achterzijde: HET BACKER GILDT 1650

koper HC 1928/3333

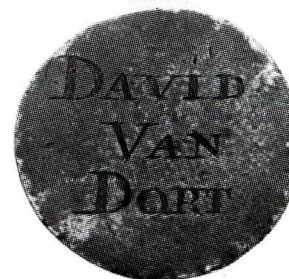
43

Penning van het Bijlhouwersgilde (Timmerliedengilde), 18de eeuw

Op de voorzijde N° 40 en een bijl.

Op de achterzijde de naam van de eigenaar: David Van Dort.

koper HC 1928/3345

44

Penning van het Smedengilde, 1670

Omschrift: HET SMEDE GILDT 1670. Een gekroonde voorhamer tussen twee tangen.

Op de achterzijde het gekroonde stadswapen boven een aambeeld tussen twee kleinere aambeelden. Omschrift: HET ELOYEN GAST HVYS.

zilver inv. nr 10445

45

Penning van het Smedengilde, 1735

Binnen een krans van lauwerblad een gekroonde smidshamer. Op een banderol: VAN HET SMEEDE GILDT.

Op de andere zijde binnen een lauwerkrans de inscriptie: NIKOLAAS DE MEYERE ALS - BROER ANNO 1735.

koper inv. nr 10762

46

Penning van het Stofjeswerkersgilde, 1706

Op de voorzijde een zijderups op een blad en het jaartal 1706.

Op de achterkant het monogram STWB (Stofjeswerkersbus).

De stofjeswerkers waren de fabrikanten van Utrechts fluweel.

koper HC 1928/3426

47

Penning van het Tappersgilde, 1650

Een hand uit de wolken houdt een druiventros vast, drie wijnfusten eronder. Het omschrift luidt: TE VEEL IS FENYN 1650.

Op de achterzijde de naam van de eigenaar zowel gemonogrammeerd als voluit.

brons HC 1928/3429

MARKTPENNINGEN

Marktpenningen werden gebruikt om staanplaatsen te loten op de Utrechtse kermis, de bloemenmarkt en de markt op de Mariaplaats. Ze zijn tot omstreeks 1890 in gebruik geweest.

Er zijn twee typen gebruikt. De oudste penningen (16de eeuw) tonen, naast het Utrechtse stadswapen, een aanduiding van de prijs van de standplaats, namelijk 1 stuiver en op de keerzijde het nummer van de plaats. Op de latere penningen wordt de prijs niet meer aangegeven.

Alleen koperen Utrechtse marktpenningen zijn bekend.

48

Marktpenning, 1586

Een koperen schijf ingestempeld met het Utrechtse stadswapen en het jaartal 1586. Aan weerszijden van het wapen: 1 S, dat wil zeggen 1 stuiver.

Op de achterzijde het gegraveerde nummer: 23

koper HC 1928/1701

49

Marktpenning, 18de eeuw

Op de voorzijde het gegraveerde Utrechtse stadswapen.

Op de achterkant is gegraveerd: N° 19.

koper HC 1928/1703

LEGITIMATIEPENNINGEN

Deze penningen dienden als een soort doorlopend entreebewijs of als teken van waardigheid. Hiertoe behoren onder andere de wijkmeesterspenningen, die werden gedragen door de wijkmeesters in de diverse Utrechtse stadswijken.

50

Toegangspenning tot de Hortus Medicus, 1776

Rond de God Aesculapius met zijn slangenstaf het omschrift: COLLEGIUM PHARMACEUTICUM MDCCLXXVI.

Op de achterkant het Utrechtse stadswapen en de later ingegraveerde naam van de eigenaar: A. Sikkel 1804. Het omschrift luidt: LIBER INGRESSUS HORTI MED ULTRAECT (vrije toegang tot de Utrechtse Hortus Medicus).

koper HC 1928/3400

51

Wijkmeesterspenningen uit de wijken A en C, ± 1860

Op de voorkant het gegraveerde Utrechtse stadswapen.

Op de achterzijde gegraveerd: Wijkmeester van WIJK A, of: Wijkmeester van WIJK C.

zilver inv. nr 16033/1 en 3

PRIJSPENNINGEN

Deze penningen, die vanaf de 19de eeuw voorkomen, werden uitgereikt aan degenen, die iets presteerden op de gebieden van wetenschap, kunst, liefdadigheid of op manifestaties, zoals tentoonstellingen, wedstrijden of zangconcoursen. Dit gebruik bestaat nog steeds. De prijspenning is daarom vaak aan één zijde geheel of gedeeltelijk blanco. Voor de uitreiking wordt op de blanco zijde een toepasselijke inscriptie aangebracht. Deze penningen worden en werden wel in kasten met verenigingsstrofeeën geplaatst of aan vaandels opgehangen, vandaar dat ze soms beschadigd zijn.

52

Prijspenning van het Provinciaal Utrechts Genootschap, 1786

Omschrift: PROV UTRECHTSCH GENOOTSCH V KONST & WETENSCH. Pallas Athene zit onder een oranjeboom. Zij steunt op het wapenschild van de provincie Utrecht en zij reikt een lauwerkrans uit. Om haar heen de symbolen van kunst en wetenschap. Op de achtergrond het silhouet van de stad Utrecht.

Op de keerzijde binnen een lauwerkrans het opschrift: EERE-PRYS TOEGEWEZEN AAN THEODORUS PETRUS SCHONK EN PETRUS JOHANNES KASTELEYN DEN 26 APRIL 1786.

Gemerkt: B.C.V.C.F (B.C. van Calker, werkzaam tweede helft 18de eeuw).

zilver HC 1928/3805

53

Prijspenning van een zangconcours in Amsterdam voor de Liedertafel: Mannenzangvereniging Utrecht Nederlandse afdeling, 1868

Op de voorkant LIEDERTAFEL EUTERPE AMSTERDAM CONCURS 8 & 9 AUGUSTUS 1868. De muze van de zangkunst, Euterpe, speelt op een lier, zittend op een stoel met het gekroonde Amsterdamse wapen.

Op de achterzijde: 2E PRIJS aan de LIEDERTAFEL MANNENZANGVEREENIGING van UTRECHT NED AFD.

Gemerkt: J. Elion.F. (1842-1893)

zilver inv. nr 15200/23

FAMILIEPENNINGEN

Onder de rubriek familiepenningen zijn allerlei penningsoorten te rubriceren, die betrekking hebben op gebeurtenissen in het gezinsleven. Bij geboorte, doop, huwelijk, zilveren of gouden bruiloft of dood konden deze herinneringspenningen verspreid worden onder de familieleden. Hun oplage is daarom vaak minder groot dan bij historische penningen.

54

Twee gouden bruiloften binnen de Utrechtse families Van de Nijpoort, 1651

Het omschrift luidt: ANNOS CONIUGII FELICIA TEMPORA QUINOS SIC PATER ET NATUS DECIES SUA QUISQ PEREGIT (zo volbrachten vader en zoon ieder voor zich een tiental malen de gelukbrengende huwelijktijd van telkens vijf jaren). De beide jubilerende echtparen staan voor het brandend altaar. In de linkerhand dragen de mannen een beeld van de godin Ceres met hoorn van overvloed en krans. Op de achterzijde hangen aan een lauwerkrans de familiewapens. In het midden een wijnstok en twee hoorns van overvloed, door twee handen vastgehouden. In een wolk staat in het Hebreeuws Jehovah. De teksten luiden vertaald: wij worden verzadigd door uw overvloed, en: wens ons geluk. Op de banderollen links de initialen van de grootouders en hun huwelijksdata: 1570-1623, rechts die van de ouders: 1596-1651.

zilver HC 1928/164

Deze penning op de Utrechtse families Van de Nijpoort-Bosch en Van de Nijpoort-Van Ravenswaay liet een kleindochter Copes-Van de Nijpoort vervaardigen. Haar vader, Floris Jansz., was raad van Utecht in 1607, schepen in 1608 en burgemeester in 1625.

55

De begrafenis van Justus van den Bogaert, 1663

Binnen een rand van palmtakken de tekst: Justus Vandenboogaert Pastor Vltraiect Pie in Christo obdormiuit 9/19 Aprilis A^o 1663 (J.V. dominee te Utrecht in Christus' vroomheid gestorven), en: Ick hebbe den goeden Strydt gestreden 2. Timoth. 4.v. 7. Op de keerzijde: DE GEDACHTENISSE DES RECHTVEERDIGEN SAL TOT SEGEGINGE SYN, PROVERBIA.X.V.7. GEDENCKT UWER VOORGANGEREN DIE U HET WOORT GODTS GESPROKEN HEBBEN VOLGHT HAER GELOOVE NA AENSCHOUWENDE DE UYTKOMSTE HARER WANDELINGE HEBREEN.XIII.V.7.

zilver inv. nr 10558

Van den Bogaert was predikant bij de Gereformeerde Gemeente te Utrecht sinds 1653.

56

Vijfenvijftigjarig huwelijksfeest van Johan van Reede van Renswoude en Jacoba van Eeden, 1671

Omschrift: IOHANNES BARO DE REEDE LIBER DOM DE RENSWOUE ET EMMICKHUYSEN (Johan baron van Reede en vrijheer van Renswoude en Emmickhuysen).

Op de achterkant in het Latijn: lid van de Staten-Generaal en buitengewoon gezant bij Karel I koning van Groot-Brittannië ridder in de Deense koninklijke orde van de olifant zoals hij eruit zag in de bloeiende ouderdom van 78 jaar, vader, grootvader en overgrootvader en zijn gemalin Jacoba van Eeden in de leeftijd van 77 jaar hebben hun zonen, neven, achterneven en nakomelingen met dit gedenkstuk begiftigd als getuigenis van groot geluk en dankbaarheid in het vijfenvijftigste jaar van hun huwelijk en in het heilsjaar 1671.

zilver HC 1928/165

57

Het overlijden van Jonathan van Luchtenburg, 1685

Op een schriftrol de woorden: AETERNUM SUB SOLE NIHIL (met een toespeling op het Latijnse spreekwoord: Sub sole nihil novum est, dat wil zeggen: niets nieuws onder de zon. Dit betekent: hier op aarde is niets eeuwig). Op een aardhoop een doodshoofd en doodsheenderen.

Op de andere zijde het gekroonde wapenschild van Van Luchtenburg en (vertaald) de tekst: Jonathan van Luchtenburg secretaris van de Staten van Utrecht 4 januari 1685 gestorven.

zilver HC 1928/166

58

De dood van de drie gezusters Terwen, 1696

In een omlijsting van korenaren, als symbool van de opstanding en toespeling op de familienaam, onder een doodshoofd de inscriptie: Ter gedagtenisse van de drie gezusters SARA, LAVINA & JOSINA TERWEN gebooren 18 Septemb 167 28 May 1676 5 July 1680 gestorven 13 en 14 Juny 1696 binnen Utrecht.

Op de achterzijde het omschrift: MATTH:XII.V:24. DE TERWE BRENGT TE SAMEN IN MYNE SCHUURE. Voorts drie korenschoven en de rijm: De Doodpyl, 't geen men selden sag, Trof ons helaes, op eenen dag; In aert, en Liefd', en suivre deugd, Door een verknogt, tot 's Moeders Vreugd. Hou' op, o Jeugd' van d'ydle roem, Op uw soo ras verflenste bloem, Uw Zon sal ook eens onder gaen, Waakt dan altijd Ons Terwe' graen, Als't weer verryst uyt 's aardryks Schoot, Verwagt het Leven uyt de dood.

zilver inv. nr 10756

59

Het overlijden van Ds. Jacob de Groot, predikant te Utrecht, 1750

Rond zijn portret: MEMORIA JVSTI IN BENEDICTIONEM (zijn welverdiende herinnering ten zegen).

Op de keerzijde de tekst vertaald: voor de zeer eerwaarde en geleerde Jacob de Groot die leefde 54 jaar en 15 dagen, geboren op 25 juli 1696 te Den Haag, 1 maart 1722 te Naaldwijk tot het kerkambt beroepen, te Purmerend op 5 december 1728 en te Utrecht 7 september 1738, gestorven 10 augustus 1750, heeft zijn diepbedroefde echtgenote dit gedenkteken laten maken.

Gemerkt: I.G. HOLTZHEY.FEC. (1697-1764)

zilver HC 1928/175

60

De gouden bruiloft van J.J. van Westrenen en J.C. Mamuchet van Houdrin-ge, 1759

Omschrift: GODS MILDE KROOND 'T VRINDLYK PAAREN, vervolgd in de afsnede: VAN IAN. IAC. V. WESTRENEN EN IOH. CAT. MAMUCHET V. HOU-DRINGE.

Man en vrouw geven elkaar de hand boven het brandend huwelijksaltaar, waarop de Romeinse letter L. Op de voet van het altaar PS:128.V.5.6. Uit de hemel strooit een hand bloemen uit een hoorn van overvloed.

Op de achterzijde vervolgt het vers met: 'T DANKOFFER BRAND NA VYFTIG IAAREN. In de afsnede: OP DEN 25 AUGUST 1759. Onder een wolk met een Hebreeuwse tekst zitten bruid en bruidegom geknield voor het brandend altaar met hun wapenschilden.

Gemerkt: I.C. Marme (voor 1747 - na 1763)

zilver HC 1928/177

61

Besnijdenispenning, 1838

Rond een besnijdenisstoel het omschrift (vertaald uit het Hebreeuws): dit is het teken des verbonds van mij Jehuda zoon van de weledele Heer Eleazar de Beer kerkelijke besnijder in de Heilige Gemeente Utrecht.

De keerzijde is onbewerkt.

zilver HC 1928/1507

62

De vijftigjarige bruiloft in de familie Van Löben Sels en De Malapert, 1849

Op de voorzijde: 21 MEI 1849. VIJFTIGJARIGE ECHTVERBINDTENIS VAN MR J.C.J. VAN LÖBENSELS EN J. DE MALAPERT.

Op de andere kant: TOT HERINNERING AAN ONZE KINDEREN EN KLEINKINDEREN.

goud inv. nr 9595

GEDENKPENNINGEN

Onder deze verzamelnaam rubriceren we penningen en plaquettes, die ontworpen en vervaardigd werden ter gelegenheid van jubilea van personen, instellingen of verenigingen, bij het overlijden van vooraanstaande figuren of bij koninklijke bezoeken.

63

Honderd jaar Utrechtse Hogeschool, 1736

Omschrift: ATRIUM LIBERTATIS TEMPLUM SAPIENTIAE (waar de vrijheid woont, daar is de tempel van de wijsheid). In de afsnede: MONSTRIS DOMITIS ARTES RECEPTAE (nadat de monsters verslagen zijn, zijn de kunsten hersteld). Minerva als beschermvrouwe van de kunsten zit in een vertrek met uitzicht op de Domtoren. Zij houdt het Utrechtse stadswapen vast en heeft de symbolen van de diverse takken van onderwijs aan haar voeten: wetstafels, zwaard en weegschaal van gerechtigheid, globe, pot met planten en een urinaal. Tegenover haar staat Hercules met de pijlenbundel van de Republiek. Hij vertrapt een driekoppige draak.

Op de andere kant staat de zinspreuk van de Universiteit: zon der gerechtigheid verlicht ons. Onderaan de riviergod de Rijn en een zwaan als symbool van de Vecht. Het opschrift luidt vertaald: bij het viertien van het eerste eeuwfeest van de Utrechtse Hogeschool op 27 maart 1736 en het uitspreken van zegenbeden, voor het heil van de volgende honderd jaar hebben burgemeesters en raadsleden, curatoren van deze hogeschool aan dit blijde feest deze penning gewijd.

Gemerkt: I. DRAP: F. (J. Drapentier, werkzaam 1669-1736)

zilver HC 1928/3046

Bij vroedschapsresolutie van 16 januari 1736 werd deze penning in 399 exemplaren geslagen en uitgedeeld aan leden van de provinciale en stedelijke overheid, aan professoren en predikanten.

64

Honderd jaar Utrechtse Hogeschool, 1736

Omschrift: SOL IVSTITIAE ILLVSTRA NOS (zon der gerechtigheid verlicht ons). In de afsnede: ACADEMIA TRAIECTINA FESTVM SECVLARE MDCCXXXVI VI KAL APRIL (de Utrechtse Hogeschool viert haar eeuwfeest 27 maart 1736). De zon der gerechtigheid beschijnt het panorama van Utrecht vanuit het oosten.

Op de andere kant offert de Utrechtse stedemaagd in bisschopskledij in tegenwoordigheid van Godsdienst, Rechtsgeleerdheid, Geneeskunde en Wijsbegeerte op een altaar. Het omschrift luidt: op de heuglijke verschijning van het eeuwfeest. In de afsnede staat: Utrecht richt haar beden tot de Godheid, dat de kunsten van Pallas op deze plaatsen vereend mogen blijven.

Gemerkt: M. HOLTZHEY.F. (1697-1764)

zilver HC 1928/3048

65

Inwijding van het Diaconie Oude Mannen- en Vrouwenhuis te Utrecht, Huize Oudaen, 1759

Omschrift: Hier word den Ouden stok gevoed Met tydlyk brood en geestlyk goed. In de afsnede: JEZAIA XLVI. VRS. 3. 4. De goddelijke zon beschijnt het huis Oudaen.

Op de achterzijde het wapen van de provincie Utrecht, het stadswapen en de wapens van de twee burgemeesters, waarvan de namen op de banderol staan: MR. M. VAN BUEREN en I. FERD. GODIN. Voorts de tekst: DIACONIE OUDE MANNEN EN VROUWENHUIS ingewyd 24 April 1759. Daaronder een chronostichon, dat wil zeggen een vers waarvan een aantal hoofdletters het jaartal in Romeinse cijfers aangeven, en de naam van de dichter: JOAN STOUW. Als omschrift een banderol met de namen van het college van regenten.

Gemerkt: I.G. HOLTZHEY.FEC. (1729-1808)

zilver HC 1928/3218

66

Het bezoek van Koning Willem I aan 's Rijksmunt, 1814

Binnen het omschrift: TRAJECTI AD RHENUM MDCCCXIV het bekrante monogram van de koning.

Op de achterzijde binnen een lauwerkrans de tekst: vader en vorst.

Stempelsnijder: D. van der Kellen (1764-1825)

zilver HC 1928/58

67

Tweehonderd jaar Utrechtse Hogeschool, 1836

Omschrift: MINERVA CVSTOS VRBIS (Minerva Godin van Kunsten en Wetenschappen is de bewaakster der stad).

Op de achterzijde het wapen van de Utrechtse Academie omgeven door een stralenkrans en een lauwerkrans. Omschrift (vertaald): Utrecht is gedurende twee eeuwen aan de Muzen gewijd, 1836.

Gemerkt: VAN DER KELLEN F. (David van der Kellen, 1804-1879)

zilver HC 1928/3054

68

Het vijftigjarig priesterschap van P. van Kalken, pastoor te Utrecht, 1840

Op de voorkant het Alziend Oog met een brandende fakkel en een zandloper.

Op de achterzijde: ter Gedachtenis van het 50 Jarig Jubelfeest der Priest. Wyding van den Zeer Eerw. en Wydtl. Heer P. van Kalken, Pastoor in Klarenburg, oud 73 Jaren gevierd binnen Utrecht 1840.

zilver HC 1928/185

69

Honderd jaar Fundatiën van Renswoude, 1856

Omschrift: MARIA DUYST VAN VOORHOUT DOUAIRE VAN REEDE VAN RENSWOUD GEB 22 JAN 1662 OVERL 26 APRIL 1754.

Op de keerzijde een omkransd schild; hieromheen drie kinderen met de wapens van Delft, Utrecht en 's-Gravenhage. Op het schild staat: OP HET EERSTE EEUWFEEST DER FUNDATIE VAN RENSWOUDE GEVIERT TE UTRECHT 23 MEI 1856. Gemerkt: D.V.D. KELLEN F. (1804-1879)

zilver HC 1928/3326

70

Het vijftigjarig onderwijzerschap van J. Bos te Utrecht, 1858

Onder een oranjeboom zit Maatschappij bij een hoorn van overvloed. Aan de vier leeftijden, Kindheid, Jongelingschap, Volwassenheid en Ouderdom, reikt zij bloemen uit. In de afsnede: 50 JARIGE SCHOOLDIENST.

Op de keerzijde binnen eikebladeren: Aan J. BOS 6 NOVEMBER 1858. Omschrift: EEREPRIJS DER MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Gemerkt: V.D. KELLEN F. (David van der Kellen, 1804-1879)

zilver HC 1928/190

De penning was een standaardmodel voor dit soort gelegenheden.

71

Mr N.P.J. Kien 25 jaar burgemeester te Utrecht, 1864

Omschrift: MR NICOLAAS PIETER JACOB KIEN. Zijn borstbeeld naar links.

Op de keerzijde binnen eikebladeren: XXI MAART MDCCCXXXIX DEN BURGE-MEESTER VAN UTRECHT ERKENTELIJKHEID GENEGENHEID HULDE XXI MAART MDCCCLXIV.

Gemerkt: D. VAN DER KELLEN F. (1804-1879)

goud HC 1928/192

Mr Kien was sedert 1839 burgemeester van Utrecht, werd in 1854 lid van de Tweede Kamer en werd in 1878 opgevolgd door Mr W.R. Boer. Van deze penning bestaan tevens versies in zilver en brons voor de lagere ambtenaren.

72

D. van der Kellen vierenvijftig jaar stempelsnijder aan 's Rijksmunt, 1874

Omschrift: D. VAN DER KELLEN 1E STEPELSNIJDER AAN S'RIJKS MUNT.

Op de keerzijde binnen een krans het opschrift: BIJ DE VERVULLING VAN VIER-
ENVIJFTIG JAREN TROUWE EERLIJKE EN IJVERIGE PLIGTSBETRACHTING
1820-1874 en vervolgt in het omschrift: HEM ALS BEWIJS VAN HOOGACHTING
DOOR AL DE MUNTBEAMBTEN AANGEBODEN 30 JUNIJ 1874.

Kantschrift: F. VAN DER WOLK

Gemerkt: J.P. MENDER F (1818-1895)

brons HC 1928/196

*David van der Kellen Jr was, evenals zijn vader, stempelsnijder aan de Utrechtse
Munt. Van der Kellen Jr volgde hem in 1825 op en overleed in 1879.*

73

Poppentoonstelling ten behoeve van het Utrechtse Kinderziekenhuis, 1889

Het opschrift POPPEN TENTOONSTELLING APRIL 1889 wordt vastgehouden door
drie poppen: de geaarsde kat, een Chinees en een jongedame.

Op de achterkant een ziek kind in bed.

verzilverd tin HC 1928/78

De Utrechtse firma Begeer sloeg de penning en stond haar gratis af.

74

Veertigjarig regeringsjubileum Koning Willem III, 1889

Omschrift: MDCCCXLIX WILLEM III KONING DER NED G H V L (Groothertog van
Luxemburg) MDCCCLXXXIX. Zijn portret in profiel naar rechts.

Omschrift achterzijde vertaald: Vrede en Gerechtigheid gaan hand in hand. De geblinddoekte Gerechtigheid met zwaard en weegschaal en de Vrede met palmtak omhelzen elkaar.

Gemerkt: J.P.M. Menger.F. (1845-1912)

zilver HC 1928/79

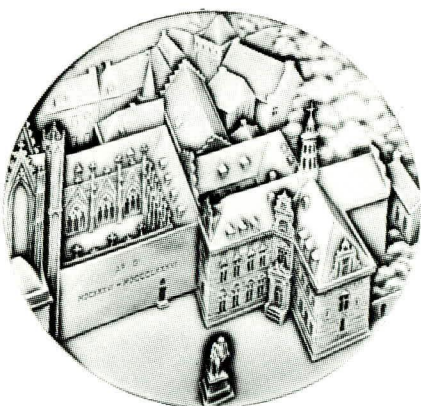
75

De afdeling Utrecht van de Vereeniging ter Bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland bestaat 25 jaar, 1889

Binnen het omschrift: VEREENIGING TER BEVORDERING VAN FABRIEKS EN HANDWERKS NIJVERHEID IN NEDERLAND, de symbolen van fabrieks- en handwerksnijverheid: een tandrad, een retort, een tang en hamers.

Op de achterkant: 25 JARIG BESTAAN DER AFDEELING UTRECHT 1864-1889.

zilver HC 1928/3865

76

De inwijding van het nieuwe Universiteitsgebouw te Utrecht, 1894

Het gebouwencomplex van de Universiteit en de Kloostergang vanaf de Domtoren gezien. Op de westelijke blinde muur van de kloostergang het opschrift: AO DI MDCXXXVI - MDCCCLXXXVI.

Op de achterkant klimopraken en de tekst: DE SENAAT DER RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT AAN PROVINCIE STAD EN BURGERIJ 12 APRIL 1894.

Gemerkt: BEGEER

zilver HC 1928/3063

77

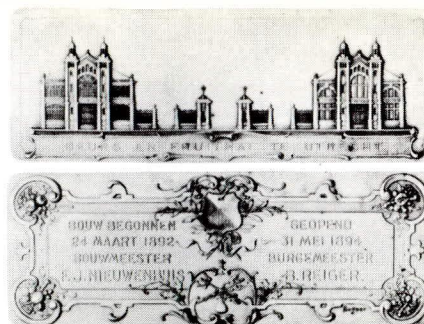
Opening van de Handelsbeurs en de Fruithal op het Vreeburg, 1894

Opschrift: BEURS EN FRUITHAL TE UTRECHT.

Op de keerzijde is een omlijsting aangebracht met onder andere het stadswapen, een drietand, een Mercuriusstaf en een geldzak. De inscriptie luidt: BOUW BEGONNEN 24 MAART 1892 BOUWMEESTER F.J. NIEUWENHUIS GEOPEND 31 MEI 1894 BURGEMEESTER B. REIGER.

Gemerkt: Begeer

zilver HC 1928/82

78

Bezoek van koningin Wilhelmina aan Utrecht, 1900

Een vrouwenfiguur schrijft op een rotsblok: 3 JULI 1900 DE KONINGIN BEZOEKT UTRECHT. Op de achtergrond een panorama van de stad Utrecht, op de voorgrond het gekroonde provinciewapen.

Op de andere zijde het portret van de koningin in profiel naar links.

Gemerkt: B.U. (Begeer Utrecht), en: P. Pander 1898 (1864-1919)

zilver HC 1928/84

79

Het gezelschap 'Utrechts Brandweer' vijftig jaar, 1901

Het blussen van een brand.

Op de achterzijde: HET GEZELSCAP UTR BRANDWEER DOOR ASSURADEUREN GEHULDIGD 1851 6 MAART 1901.

Gemerkt: B.U. (Begeer Utrecht)

zilver HC 1928/3856

80

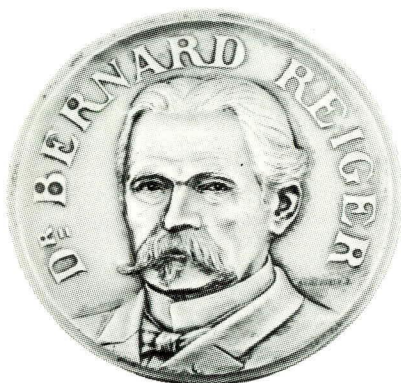
J.F.A. Lindsen, conservator van het Aartsbisshoppelijk Museum, voor zijn zeventigste verjaardag, 1908

Portret en omschrift: AAN J.F.A. LINDSEN OP ZIJN 70EN JAARDAG 28 AUG 1908.

Op de achterkant de ingangspoort van het Aartsbisshoppelijk Museum aan de Nieuwegracht en het omschrift: AANGEBODEN DOOR STICHTSCHE VRIENDEN. Gemerkt: vG (J. van Goor), en: CB (C.J.A. Begeer, 1883-1956)

brons HC 1928/214

Lindsen was vele jaren vice-deken van het St Bernulphus gilde, dat hij in 1869 mede oprichtte en sinds 1872 conservator van het Aartsbisshoppelijk Museum.

81

Het overlijden van burgemeester B. Reiger, 1908

Borstbeeld en omschrift: DR BERNARD REIGER.

Op de keerzijde het Utrechtse stadswapen met rouwsluier. In de afsnede de tekst: HERINNERING AAN UTRECHTS BURGEMEESTER 1891-1908.

Gemerkt: J.T. KÜPPERS.F.

zilver inv. nr 10835

Reiger werd 1845 te Groningen geboren, 1860 kadet te Breda, vervolgens directeur van een beetwortelsuikerfabriek te Utrecht en in 1877 tot raadslid gekozen. Via het wethouderschap van financiën werd hij in 1891 burgemeester te Utrecht.

82

De geboorte van prinses Juliana, 1909

Op de voorzijde de Nederlandse maagd met een kind op de arm. Op de achtergrond de zee. Aan weerszijden twee schilden met het opschrift: 30 APRIL 1909.

Op de achterzijde op een oranjeboom, die achter het hek van de Hollandse tuin staat, een gekroond vaandel waarop de portretten van Prins Hendrik en koningin Wilhelmina. Deze oranjeboom rijst boven een hek uit, dat gevormd wordt door twee icoonbundels en zeven gebundelde pijlen.

Gemerkt: JCW (J.C. Wienecke, 1872-1945)

zilver inv. nr 9990

83

De Utrechtse studenten maskerade, Graaf Willem IV van Holland, 1911

Omschrift: GVLIELMVS COMES HOLLANDIAE (Willem graaf van Holland). Borstbeeld binnen een gotisch ornament.

Op de achterzijde luidt het omschrift vertaald: geprezen zij de naam van onze Heer Jezus Christus. Voorts het jaartal 1911.

zilver HC 1928/3133

84

De Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij vijftig jaar, 1913

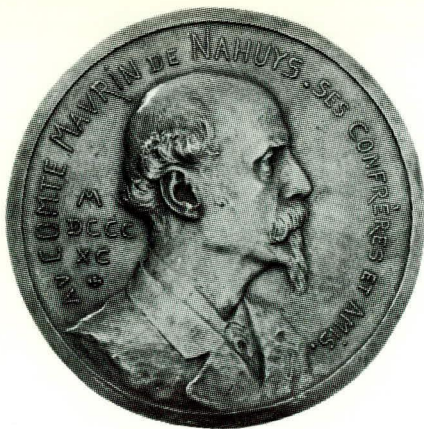
De gekroonde Nederlands-Indische maagd met een suikerrietstengel en rijststengels staat voorop een locomotief waarop palmbliederen, rijst en andere koloniale waar. Het omschrift luidt: NEDERLANDSCH-INDISCHE SPOORWEGMAATSCHAPPIJ.

Op de keerzijde een ornamentale rand met Garoet, waarbinnen het opschrift: 50 JARIG BESTAAN 1863-1913.

Gemerkt: JCW (J.C. Wienecke, 1872-1945)

zilver inv. nr 7281

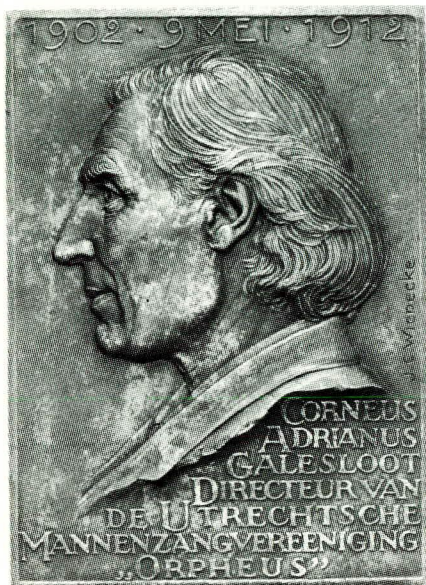
85

AV COMTE MAURIN DE NAHUY'S, SES CONFRÈRES ET AMIS MDCCCXC

Gemerkt: FERNAND DU BOIS (1861 - na 1913)

brons inv. nr 7844

Deze plaquette heeft een losse achterzijde met een allegorische voorstelling op de numismatiek en andere wetenschappelijke activiteiten van de geportretteerde.

86

CORNELIS ADRIANUS GALESLOOT DIRECTEUR VAN DE UTRECHTSCHER MANNENZANGVEREENIGING 'ORPHEUS' 1902. 9 MEI, 1912

Gemerkt: J.C. Wienecke (1872-1945)

brons inv. nr 6449

87

De eerste Nederlandse Jaarbeurs, 1917

Op de voorzijde een rand van gehurkte mannenfiguren, die handel en industrie voorstellen en elkaar de hand reiken. In het midden het rijkswapen, het jaartal 1917 en de tekst: EERSTE NEDERLANDSCHE JAARBEURS.

Op de keerzijde de jaarbeursgebouwen op het Vreeburg en het Janskerkhof en een opdracht van de deelnemers aan de Gemeente Utrecht, de burgemeester en de leden van de Raad van Beheer.

Gemerkt: ATELIERS VAN CORN.L.J. BEGEER

zilver HC 1928/92

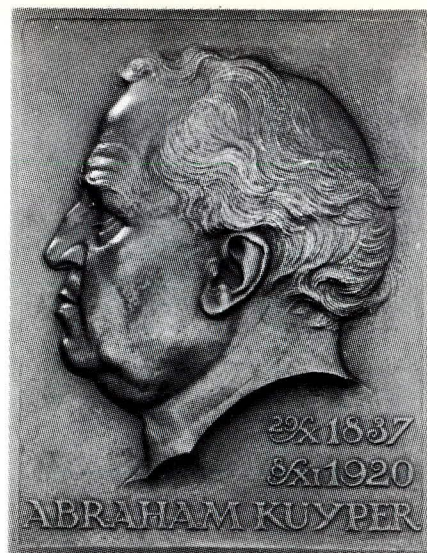

88

ABRAHAM KUYPER 29/X 1837 8/XI 1920

Gemerkt met monogram: JCW 1921 (J.C. Wienecke, 1872-1945)

brons inv. nr 7263

HEDENDAAGSE PENNINGEN

In onze eigen tijd is er sprake van een opleving van de penningkunst. De penningontwerper kan zich conformeren aan de 'klassieke' regels van vormgeving (het omschrift, het beeld, de boodschap) en modellering of wel zoveel mogelijk aansluiting zoeken bij de ontwikkelingen van de eigentijdse beeldhouwkunst. Hij kan dan experimenteren. Wel is de kans aanwezig dat de oorspronkelijke functie van de penning als gedenkstuk verdrongen wordt door het autonome, puur esthetische kleinkunstwerk. Een van de redenen voor de hernieuwde belangstelling voor de penningkunst zijn de stimulansen, die uitgaan van de kunstacademies. Daar staat het ontwerpen van penningen op de studieprogramma's. In Amsterdam hebben de hoogleraren-beeldhouwers Bronner en Esser invloed op deze vernieuwing gehad.

De penning is een kunstvoorwerp geworden dat als object, ook voor verzamelaars zonder veel geld, bereikbaar is.

De Nederlandse Vereniging voor Penningkunst - in 1925 opgericht - heeft stimulerend gewerkt in de contacten tussen kunstenaar en verzamelaar. Zij heeft bij tal van opdrachten bemiddeld.

89

Bevrijdingsdag, 1957

Drie kinderen met ballonnen.

Op de achterzijde het omschrift: BEVRIJDINGSDAG, en: 5 MEI.

Gemerkt: R (Ruth Brouwer, geb. 1930)

brons inv. nr 17417

De penningen van Ruth Brouwer zijn vrijwel autonome sculpturen geworden. De 'boodschap' van de Bevrijdingspenning is zeer onnadrukkelijk aanwezig.

90

Nevelpaarden, 1969

Op de keerzijde vier maal de gehele of gedeeltelijke tekst: NULLIUS BONE SINE SOCIO JUCUNDA POSSESSIO EST SENECA(E) EPISTOLAE 6:4 MUSEUM BOYMANS VAN BEUNINGEN ROTTERDAM (het bezit van iets heerlijk is nooit aangenaam zonder deelgenoot).

Vervaardigd door Eric Claus (geb. 1936)

verguld brons inv. nr 17080

Deze zogeheten Boymanspenning, uitgegeven door museum Boymans van Beuningen, duidt door zijn tekst op de noodzaak, dat bezit alleen dan aangenaam is, wanneer het gedeeld wordt met anderen. Het museum geeft als het ware zijn suggestieve boodschap door aan die kunstverzamelaar, die zijn collectie ten dienste van de gemeenschap wil stellen.

De samenhang van deze wat triviale en wervende tekst met de Nevelpaarden is onduidelijk. Het is een voorbeeld van een zekere tweeslachtigheid tussen de 'klassieke' boodschap en de moderne esthetische vorm van de penning.

91

Katten, 1970

Twee spelende katten.

Op de keerzijde is een patroon van golvende lijnen aangebracht.

Vervaardigd door Ruth Brouwer (geb. 1930)

brons inv. nr 17416

LITERATUUR

Beschrijving van Nederlandsche historie-penningen ten vervolge op het werk van Mr. Gerard van Loon, 10 dln, Amsterdam 1822-1869

P. Bizot, Medalische historie der Republiek van Holland, Amsterdam 1690

Catalogus van het Historisch Museum der Stad, Utrecht 1928

J. Dirks, De Noord-Nederlandsche gildepenningen, 2 dln en platenatlas, Haarlem 1878-1879

J. Dirks, Penningkundig repertorium; mededeelingen ter aanvulling van de penning-geschiedenis der Nederlanden, 4 dln, 1879-1891

J. Dirks, Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende penningen geslagen tusschen November 1813 en November 1863, 3 dln, Haarlem 1889-1894

J.F. Dugniolle, Le jeton historique des dix-sept provinces des Pays-Bas, 4 tms, Bruxelles 1876-1880

J.W. Frederiks, Penningen, Amsterdam 1947

De geuzenpenning; munt- en penningkundig nieuws, 1950-1976

G. van Loon, Beschrijving der Nederlandsche historipenningen, 4 dln, 's-Gravenhage 1723-1731

G. van Loon, Hedendaagsche penningkunde, 's-Gravenhage 1717 en 1732

G. van Orden, Handleiding voor verzamelaars van Nederlandsche historipenningen, 2 dln, Leiden 1825-1830

A.C. von Weiler, Penningen geslagen of gegoten in de jaren 1935-1960 (bij de Koninklijke Begeer), Leiden 1960

A.C. von Weiler, Penningen geslagen of gegoten in de jaren 1960-1975 (bij de Koninklijke Begeer), Voorschoten 1976

W.K.F. Zwierzina, Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende penningen geslagen na November 1863, in: Tijdschrift voor munt- en penningkunde 1900-1908

W.K.F. Zwierzina, Lijst van penningen vervaardigd in de ateliers der 'Koninklijke-Begeer', Amsterdam 1907-1919

W.K.F. Zwierzina, Penningkundige geschiedenis der regeering van H.M. Koningin Wilhelmina der Nederlanden, in: Tijdschrift voor munt- en penningkunde 1911-1914

W.K.F. Zwierzina, Penningen geslagen of gegoten in de jaren 1880-1935 (bij de Koninklijke Begeer), 1935.

COLOPHON

Uitgave: Centraal Museum Utrecht, juni 1977
Teksten: F.A.M. Pietersen en D.P. Snoep
Foto's: T. Hulskamp
Druk: Drukkerij Van Rossum BV, Utrecht

